

SIĞINMACILARIN GÜVENLİK İHTİYACINDA SOSYAL SERMAYENİN ETKİSİ: OSMANİYE İLİNDEKİ SURİYELİ SIĞINMACILAR ÜZERİNE BİR İNCELEME

THE IMPACT OF SOCIAL CAPITAL ON THE SECURITY NEEDS OF ASYLUM SEEKERS: A RESEARCH ON THE SYRIAN ASYLUM SEEKERS IN OSMANİYE PROVINCE

Yrd. Doç. Dr. Tuğba YOLCU

Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, tyolcu@osmaniye.edu.tr

Yrd. Doç. Dr. M. Burhanettin COŞKUN

Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, burhanettincoskun@osmaniye.edu.tr

Yrd. Doç. Dr. A. Aşlı SEZGİN

Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, aslisezgin@osmaniye.edu.tr

MAKALE BİLGİSİ

Geliş 10 Aralık 2017

Kabul 15 Aralık 2017

Anahtar Kelimeler:

Ağbağ,

Göç,

Güven,

Siğınmacı,

Sosyal Sermaye

ÖZET

Göç eden toplum ile göç edilen yerdeki toplum arasındaki ilişkiler farklı sorunları beraberinde getirmektedir. Bu sorunlardan biri de güven sorunudur. İnsanların toplu halde yaşamalarının ve bugünkü toplumsal ve siyasal yapının oluşmasının temelinde güvenlik ihtiyacı yer almaktadır. Bu ihtiyaç farklı toplumsal ve siyasal yapıların oluşmasına neden olmuştur. Bu yapılar içinde, ihtiyaçlar farklı şekillerde karşılanmaktadır. İhtiyacın karşılanmasında sermaye önemli bir unsur olmakla birlikte, bu sermaye maddi olanın yanında sosyal olanı da kapsamaktadır. Sosyal sermaye bireylerin üyesi oldukları sosyal ağlar vasıtası ile sınırlı kaynaklara erişim imkânı tanır. Bu sosyal sermayeyi ortaya çıkaran ise ağbağlardır. Çalışmada güvenlik ihtiyacını en çok hisseden grup olan siğınmacıların bu ihtiyaçlarını karşılamada formel ve informal ağların nasıl ve ne derece etkili olduğunun ortaya koyulması hedeflenmiştir.

Bu çalışmada, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından yayınlanan 2016 Türkiye Göç Raporu verilerine göre geçici koruma altına alınan 41.610 Suriyeli siğınmacının yaşadığı Osmaniye ili seçilmiştir. Çalışmada, Osmaniye'deki Suriyeli siğınmacıların güvenlik ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla formel ve informal ağlara sahip olup olmadıkları ve bu ağlar vasıtası ile hangi ihtiyaçlarının ne şekilde karşılandığı, çalışmanın örneklem kümesini oluşturacak siğınmacılarla yapılan derinlemesine görüşme tekniği ile test edilmiştir.

© 2017 PESA Tüm hakları saklıdır

ARTICLE INFO

Received 10 December 2017

Accepted 15 December 2017

Keywords:

Netlink

Migration

Safety

Asylum Seeker

Social Capital.

ABSTRACT

The relations between the migrating society and society living at the place where being migrated from, come with different problems. One of these problems is safety. The reason why people live in a body, and the formation of social and political structure are based on the safe need. This need has led to the formation of different social and political structures. The needs of these structures are met in different ways. While capital is an important element in meeting needs, it involves social needs as well as financial ones. Social capital enables an individual to access to limited resources through social networks which she/he is a member of those which reveal this social capital are netlinks. In this study it was aimed to show how and to what extent formal and informal networks are effective in meeting the needs of asylum seekers, being in the greatest need of security.

In this study, Osmaniye province, where 41.610 Syrian asylum seekers who have been temporarily put under protection according to the data of the 2016 Turkey Immigration Report issued by the General Directorate of Migration Administration was selected. In the study, whether or not Syrian asylum seekers in Osmaniye have had formal and informal networks to meet their security needs, which and to how these needs have been met through these networks will be tested through an in-depth interview with asylum seekers who will form the sample set of the study.

© 2017 PESA All rights reserved

GİRİŞ: GÖÇ SONRASI TÜRKİYE

Suriye iç savaşının patlak vermesinden yaklaşık 1 ay sonra Türkiye'ye Suriye'den göç başlamıştır. Suriyelilerin kısa sürede evine döneceği beklentisi ile Türkiye yaşanan göç sürecinde açık kapı politikası izlemiştir. Başlangıçta kısa süreli gibi görünen süreç günümüzde de hala devam etmektedir. Sürecin uzun sürmesi farklı sorunları da beraberinde getirmiştir.

2011 yılı itibari ile Türkiye'ye gelen Suriyelilerin geçici durumu gün geçtikçe kalıcılık tartışmalarını da beraberinde getirmiştir. Başlangıçta misafir olarak görülen Suriyelilere geçici koruma statüsü verilmiştir. Türkiye'de şu anda 10 şehirde 26 geçici barınma merkezi bulunmakta olup bu barınma merkezlerinde 256.971 Suriyeli bulunmaktadır. Bunun yanı sıra geçici barınma merkezleri dışındaki 2.521.907 Suriyeli yabancıya sağlık, eğitim ve gıda yardımı sağlanmaktadır. Türkiye'de bulunan Suriyelilerin çoğu Suriye-Türkiye sınırına yakın ve çatışmanın yoğun olduğu bölgelerden gelmektedir. Suriyeli sığınmacıları %10'u 26 geçici barınma merkezinde bulunmaktadır. %90 ise geçici barınma merkezlerinin bulunduğu 10 kent dahil diğer kentlerde ikamet etmektedir (<http://www.goc.gov.tr>).

İllere göre dağılımına bakıldığında sayısal olarak İstanbul 479.555 ile en çok Suriyeli sığınmacı bulunan şehir iken Bartın ise 33 ile en az Suriyeli bulunan şehirdir. Ancak şehir nüfuslarına göre oranlama yapıldığında %95,15 ile Kilis birinci sırada yer almaktadır (<http://www.bik.gov.tr>).

Yaklaşık 2.5 milyon Suriyeli sığınmacının bulunduğu Türkiye'de sığınmacıların ihtiyaçlarının karşılanması ve sosyal uyumun sağlanması adına birçok faaliyet gerçekleştirilmektedir. Türkiye Göç Raporuna göre 2016 yılında Türkiye'de öğrenci ikamet izni ile bulunan 61.116 yabancıdan 3803 kişi Suriye vatandaşıdır. 2016-2017 eğitim-öğretim yılında Üniversitede öğrenim gören toplam 103.727 yabancı uyruklu öğrenciden, Suriye vatandaşı olan 14.765 kişi bulunmaktadır. İlköğretim düzeyinde ise 2016-2017 eğitim-öğretim yılında toplam 232.714 yabancı öğrenciden Suriye vatandaşları 166.482 kişi yer almaktadır. Ülkemizde kamp içi 31, kamp dışı 401 olmak üzere 432 geçici eğitim merkezi bulunmaktadır.

İstihdam konusunda ise 2016 yılında Türkiye'de çalışma izni ile bulunan 56.591 yabancıdan, 7.053 kişi Suriye vatandaşıdır. Sağlık konusunda ise 2016 yılı verilerine göre poliklinik hizmeti sayısı 20 milyonu aşmakta olup 31 Aralık 2016 tarihine kadar 184.390 doğum gerçekleşmiştir. Tüm bu verilerin yanı sıra düzensiz sığınmacı sayısında da artış olmaktadır. 2016 yılında yakalanan düzensiz sığınmacı sayısı 2015 yılına göre %19'luk bir artışla 174.466 olmuştur. Gün geçtikçe bu sayı artmakta ve gelenlerin de süreç uzadıkça Türkiye'de yerleşik kalma eğilimleri artmaktadır. Bugün iç savaş sona erse dahi Suriyeli sığınmacıların tekrar dönüşleri uzun bir zaman alacaktır (Güçtürk, 2014).

Suriyeli sığınmacıların Türkiye'ye ekonomik, toplumsal, siyasal ve güvenlik etkileri olmuştur. Toplumsal etkilerin başında sosyal uyum gelmektedir. Sığınmacıların kaldığı iller daha çok sınıra yakın bölgeler olup muhafazakâr eğilimli yerlerdir. Bu yerler genel olarak toplumsal değişime direnç ve bu değişime karşı tepki gösteren yerlerdir. Bu durum daha çok evlilik hayatı üzerinde görülmektedir. Bunun yanı sıra ekonomik anlamda geçimini sağlamak isteyen sığınmacıların yasadışı yollara başvurması çocuk işçiliğinin artması da yaşanan olumsuzluklar arasındadır. Ekonomik açıdan değişimde ise risk ve fırsatları beraberinde getirmektedir. Bir yandan ekonomiyi canlandırırken diğer yandan ise vatandaşlar aleyhine rekabetin daha da artmasına neden olmaktadır. Siyasi ve güvenlik açısından bakıldığında ise yerel halk ile aralarında yaşanan çatışmalar kutuplaşmayı arttırmaktadır. Ayrıca yerel halkın terör olayları nedeni ile kendilerini güvende hissetmemesine neden olmaktadır. Sığınmacıların bir arada ve zor koşullarda yaşamaları her türlü suç ve şiddet ortamının gelişmesine de neden olmaktadır (ORSAM,2015).

1.SOSYAL SERMAYE VE AĞBAĞLAR

Toplumu ilgilendiren birçok konuda araştırmalara konu olan sosyal sermaye kavramı, sosyal bilimler alanında üzerinde tartışılan önemli bir başlık olmuştur. Ekonomiden eğitime, siyaset bilimine ve sosyolojiye kadar farklı disiplinlerde sosyal sermaye, bu disiplinlere özgü içerikler arasında konumlandırılmıştır. İş birliği, dayanışma, toplumsal gruplar arasındaki ilişkiler gibi konular, sosyoloji bilimi içinde sosyal sermaye alanıyla özellikle bağlantılı görülen konular olarak ön plana çıkmaktadır (Şan ve Şimşek, 2011). Bireyselliğin aksine toplumun iletişim alt yapısı içinde kişisel bağlantılardan, etkileşimden doğan ortak değerlerle oluşan sosyal sermaye, karşılıklılık esasına dayalı, güven

derecesinin yüksek olduğu bir toplumsal ortam içinde, bireyin çok daha ötesinde değerlendirilmektedir. Güven ve iletişim ağlarının sağlıklı bir çerçeve içinde yürütüldüğü toplumlarda, bu toplumun üyeleriyle birlikte çevrelerinin de zenginleştiği, sosyal sermaye yaklaşımı ile savunulur (Devamoğlu, 2008).

Yalnızca fiziki sermaye ile açıklanmaması gereken bir ülkenin gelişmişlik düzeyi konusunda sosyal sermayenin de rolü son derece önemlidir. En az iki kişi arasındaki güvene dayalı şekilde kurulan iletişim imkanını işaret eden sosyal sermayenin, toplumun üyeleriyle birlikte sivil toplum örgütleri, kamu kurumları arasındaki güven ve iletişime dayalı ilişkilerin toplumun üretkenliğini arttıracakı savunulmaktadır (Karagül ve Masca, 2005). Toplumun ekonomik ve sosyal alandaki başarısını etkileyen sosyal sermaye, insana ve sosyal değerlere yapılacak yatırımın küresel rekabette de başarıyı getirmesinde önemli bir role sahiptir. Az gelişmiş ülkelerdeki sık rastlanan siyasi çatışmalar, yolsuzluklar ve adi suçların fazlalığı gibi faktörler de sosyal sermayenin eksikliğine ilişkin belirtiler arasında değerlendirilmektedir. Sosyal sermayenin geliştirilmesi ve sürdürülmesi ülkelerin kalkınma politikalarının vaz geçilmez unsurları arasında yer almalıdır (Karagül ve Dündar, 2006).

Aileler ve gençlerin davranışları, eğitim ve okul hayatı, çalışma ve organizasyonlar, demokrasi ve yönetim, kamu sağlığı ve çevre, suç ve şiddet, ekonomik kalkınma gibi konularda yapılan sosyal sermaye çalışmalarını (Erselcan, 2009), Türkiye'deki toplumsal yapının özellikle son yıllardaki değişimine bağlı olarak yapmak istenildiğinde mutlaka göç ve sığınmacılar başlığının da ayrı bir araştırma alanı olarak incelenmesi gerekir. Bu çalışmada da sosyal sermayenin Türkiye açısından değerlendirilmesi noktasında Suriye'den yaşanan göç sonrasında, sığınmacıların güvenlik ihtiyaçları konusu üzerinde çalışılması amaçlanmıştır.

Sosyal sermaye konusunda diğer bir açıdan bakarak eleştirel bir yaklaşım benimsendiğinde, içinde bulunulan toplumsal şartlara da bağlı olan sosyal sermayenin, toplumdaki eşitsizlik ve hiyerarşilere bağlı, toplum içindeki eşit dağılımı bir tartışma konusu olarak değerlendirilmektedir. Eleştirel bakış açısına bağlı olarak sosyal sermayenin doğası gereği her zaman olumlu sonuçlara yol açmadığı görüşü de tartışılmaktadır (Erselcan, 2009).

Özellikle ekonomik alanda yapılan çalışmalarda sosyal sermaye konusu, güven kavramı ile birlikte değerlendirilmiştir. Aile üyeleri başta olmak üzere kişilerarası güven, güncel hayatta aile üyeleri dışındaki kişilerle ilişkideki güven ve bireylerin kurumlara duydukları güven konusu, sosyal sermayenin ekonomik büyümeye katkısı çerçevesinde değerlendirilmiştir (Öksüzler, 2006). Sosyal sermayenin belirleyicilerini araştıran Öksüzler (2006), bu belirleyicileri gelir düzeyi, eğitim, yaş ve yaşanan şehrin büyüklüğü olarak belirtmiştir. Tüm bu faktörler, sosyal sermayenin ekonomik büyümeye katkısının altının çizilmesiyle birlikte incelenmiştir.

Ekonomik büyümenin yanı sıra sosyal sermayenin gelişimi konusunda toplumların insani özelliklerinin gelişmiş olmasının da önemi bulunmaktadır. Sivil toplumun güçlü bir konumda olduğu toplumlarda vasıflı sosyal sermayenin varlığından da söz etmek mümkün olacaktır. Özellikle eğitim alanında yapılacak yatırımlar sosyal sermayenin gelişmesi konusunda atılacak önemli bir adım olacaktır. Her seviyede eğitim kurumu, güçlü bir sivil toplumun doğması için gerekli şartların yerine getirilmesini sağlayacaktır. Sosyal sermayenin güçlenmesi için toplumsal sorunlara çözüm arayan sosyal girişimcilerin çoğalması gerekecektir (Betil, 2010).

Ağbağ kavramını açıklarken de sosyal sermayenin oluşması sürecinde en az iki taraf arasında kurulan iletişim sürecinden söz etmek gerekir. Ağbağlar sayesinde kurulan ilişkilerde sahip olmak istenilenlere daha kolay şekilde ulaşmak mümkündür. Sosyal sermaye tanımlarında sıklıkla kullanılan ağbağ kavramı karşılıklılık, güven, iş birliği gibi göstergelerle birlikte ortaya koyulmaktadır. Sosyal sermayenin oluşturulması sürecinde özellikle tanışıklığı olan bireylerle ağbağı güçlendirmek önem taşımaktadır. Sosyal sermayede güçlü bir ağbağ yapısı içinde kurumsallaşabilen, birbirini tanıyan ya da yeni tanışmalara müsait bir ilişki ağına sahip olunacaktır (Öztopçu, 2015).

Bireylerarası ilişkilerin daha sonraki zamanlarda nasıl geliştiğini gösteren ağbağ başlangıcı bireyin ilk olarak ailesi ile olan ilişkilerinde ortaya çıkan iletişim süreçlerinin sonucudur. Ağbağların gücü bağı biçimlendiren zaman, samimiyet, duygusallık ve karşılıklı sorumluluk ile belirlenebilmektedir. Bireysel ve toplumsal açıdan güçlü ağbağlara sahip bireylerin güven ve iş birliğine yatkınlığı vurgulanmaktadır (Öztopçu, 2015).

Farklı disiplinlerde farklı bakış açılarıyla değerlendirilen sosyal sermaye kavramında genel olarak üzerinde uzlaşılması mümkün olan bir tanımda, bireyin, örgütün ya da toplumun, sosyal dayanışma, yenilikçilik, ekonomik kalkınma gibi ölçütlerinden bahsedilmektedir. Bu ölçütlerin yerine getirilmesinde sosyal ilişki ağlarındaki bağlantılar aracılığıyla başarılı olabileceği vurgulanmaktadır. Sosyal ağbağlarda yerleşik bulunan bağlantılar, sosyal sermaye sürecinde kazanım elde edilmesini sağlayacaktır. Yoğunluğu yüksek ağbağlar, o ağbağın parçası olan aktörler için olduğu kadar bir bütün olarak o ağbağ için de fayda sağlayacaktır. Bu ilişki yapısı güven ve saygınlığın temellendirilmesini ve sosyal sermayenin ortaya çıkmasını sağlayacaktır (Öztaş, 2007). Bu çalışmada da sosyal sermayenin aktörü olarak sığınmacıların güvenlik ihtiyacında sosyal sermayenin etkisi tartışılırken ağbağların rolü de değerlendirilmek istenmiştir.

Temel yaşam koşullarının iyileştirilmesi noktasında çalışmalara odaklanılan Suriyeli sığınmacılar için özellikle sınıra yakın şehirlerdeki nüfus değişimine de bağlı olarak araştırılıp gündeme getirilmesi gereken farklı konular bulunmaktadır. Göç ve sığınmacılar konusu, toplumsal şartlar da dikkate alınarak sosyal sermaye ve ağbağlar çerçevesinde incelenmelidir. Sığınmacıların yerleştikleri yerlerdeki yerel halk ile kurdukları ağbağlar sınırlandırıldığı zaman iletişim de zorlaşmaktadır. Kendilerine ayrılan yaşam alanlarında sınırlı bir iletişim sürecine giren sığınmacılar izole edilme tehlikesiyle karşı karşıya kalmaktadır. Ağbağlar aynı zamanda sığınmacıların kendi aralarında kurdukları ilişki biçimlerine de vurgu yapmaktadır (Yaman, 2016).

2.İHTİYAÇ OLARAK “GÜVENLİK” VE SURİYELİ SİĞINMACILAR

Güvenlik kişinin en temel ihtiyaçlarından biridir. Maslow'un (1943) ihtiyaçlar hiyerarşisinde fizyolojik ve biyolojik ihtiyaçlardan sonra gelen temel ihtiyaç güvenlik olarak belirlenmiştir. Bu nedenle güvenlik ihtiyacı karşılanmadan insanın daha üst seviyedeki ihtiyaçlarına yönelmesi beklenemez. Güvenlik kaygısında olan bir insanın tek amacı bu ihtiyacı karşılayabilmektir.

İnsanlık tarihi boyunca insanların bir arada yaşamalarının temel sebeplerinden bir de güvenlik ihtiyacıdır. İnsan tek başına yaşamını idame ettiremeyeceği için bir arada yaşamaya başlamışlardır. Bu ihtiyaç toplumsal alanda birçok unsurun da temel nedeni olarak ortaya çıkmaktadır. Güvenlik içinde yaşama arzusu siyasetin ortaya çıkışının da temel sebeplerindedir. Devletin ortaya çıkışını bile bu unsura bağlayan Aydınlanma dönemi filozoflarının sosyal sözleşme olarak tanımladığı bu durum güvenlik ihtiyacının ne denli önemli olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Sosyal sözleşme ile insanlar birtakım haklarını siyasal otoriteye devrederek karşılığında güvenlik gibi temel ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlarlar. Thomas Hobbes'a göre insanlar başta ölüm korkusu olmak üzere rahat bir şekilde yaşamak için başka insanlarla anlaşma yoluna gider (Göze, 2015: 154). Bu anlaşma sonucunda devlet denilen siyasal organizma ortaya çıkar.

Güvenlik ihtiyacının karşılanmasında en temel kurum devlettir. Devlet ortaya çıkışından bu yana en temel görevlerinden biri güvenliktir. Bunun yanı sıra devlet dışı aktörler de güvenlik ihtiyacının karşılanmasında önemli bir yere sahiptir. Bu aktörler örgütlenmiş sivil toplum kuruluşları olabileceği gibi daha geniş bir kavramı ifade eden sosyal sermaye olarak nitelendirilebilir.

Sosyal sermaye, kişilerin üyelik yolu ile toplumun resmi ve sivil kurumları arasında fayda sağlama kapasitesi ve yeteneği olarak tanımlanan; hem komşular, aileler ve bireyler arasında, hem de toplumdaki kurumlar arasında bağ oluşturan bir sermaye türüdür. Daha çok ekonomik anlamda kaynakların daha etkin kullanılması amacıyla bireylerin sosyal sermayeye ihtiyacı vardır. Sosyal sermayenin özünü iş birliği oluşturmaktadır. Bu iş birliği ortak faydaya dayanır. (Özcan, 2011: 6).

Ülkemizde dayanışmacı sosyal sermayenin aktörler arasında itibar ve güven inşa edilmesi ve bununla eğitim hayatı, iş hayatı gibi aktörler arasında ekonomik ilişkilere sağlayabileceği faydalar da vardır (Öztaş, 2007: 83). Bu faydalar Suriyeli sığınmacılar için de geçerlidir. Suriyeli formel ağlar, bireysel ağların bir araya geldiği kolektif bir ağın olduğu yerler olarak değerlendirildiğinde hem Suriyeli sığınmacıların tek tek hem de formel ağlar ve informal ağlar ile eşitsizliklerle başa çıkma, ev sorunlarının çözümü gibi göçün getirdiği risk ve maliyetleri azaltıcı etkileri olduğu ileri sürülmektedir (Galip, 2008: 592). Sosyal sermayenin kurduğu formel ağlar Suriyeli sığınmacıların eğitim sağlık, istihdam ve en önemlisi güvenlik ihtiyacına aracılık ettiği görülmektedir.

Suriyeli sığınmacıların başlangıçta kısa gibi görünen Türkiye’de kalış süreleri uzadıkça kendi aralarında dernekleşme yoluna da gittikleri de görülmektedir. Suriyeli sığınmacıların kurmuş oldukları sivil toplum kuruluşları sığınmacıların birey ve ailelerine yardımcı olmak, toplumsal uyumu sağlamak, devletin önünde temsilini sağlamak gibi birçok fonksiyonu üstlenmektedir. Bu fonksiyonu yerine getirmek amacıyla Türkiye’de Suriyelilerin kurduğu yaklaşık 30 dernek bulunmaktadır. Ayrıca Suriyeli Sivil Toplum Kuruluşları Birliği (SSTKB) adıyla üst bir birlik de kurulmuş olup derneğe başka birçok ülkede kurulan Suriyeli dernekler de bağlı. (<http://www.aljazeera.com.tr>)

3.YÖNTEM VE BULGULAR

Daha çok açık uçlu sorular yardımıyla ayrıntılı cevaplar alınmasını amaçlayan derinlemesine görüşmede, araştırılan konu bütün boyutlarıyla incelenmeye çalışılır. Bir bilgi toplama tekniği olarak derinlemesine görüşmede karşıdaki kişinin duygu, bilgi ve düşüncelerine ulaşılmaya çalışılır. Derinlemesine görüşmede, görüşmeci görüşme yapılan kişinin zihnindeki düşüncelere ulaşmayı amaçlar. Nitel araştırmalarda sık başvurulan bir yöntem olarak derinlemesine görüşmede doğrudan kaynaktan bilgi alınmaktadır. Görüşme yapılan kişinin gerçek hayatta yaşadığı ve günlük faaliyetlerini gerçekleştirdiği olay ve mekanlar farklı boyutlarıyla incelenmektedir. Bu yöntemde görüşmeden önce sorular olası konularla ilgili temalar altında toplanır. Basitten karmaşığa doğru gruplandırılır (Tekin, 2006).

Bu çalışmada, Suriyeli sığınmacıların güvenlik ihtiyacında sosyal sermayenin etkisi araştırılırken, Osmaniye ilinde yaşayan ve üniversite öğrenimini sürdüren 5 sığınmacı ile derinlemesine görüşme yapılmıştır. Bu görüşmelerde, konuya ilişkin ayrıntılı bilgileri doğrudan kaynağından temin etmek için kategoriler belirlenmiştir. Sorular sırasıyla bu kategoriler çerçevesinde sorulmuştur. Çalışmanın kavramsal çerçevesinde de açıklanan ve konuya kaynaklık eden çalışmaların da yardımıyla derinlemesine görüşme soruları tespit edilmiştir. Buna göre aşağıdaki kategori ve sorular hazırlanmıştır.

Tablo 1. Derinlemesine görüşme kategori ve soruları

Kategori	Soru
1. Demografik özellikler (yaş, cinsiyet vd.)	Yaşınız, çalışıyor musunuz, nerede yaşıyorsunuz?
2. Göçten önce yaşanılan yerin özellikleri	Göç ettiğiniz şehri anlatır mısınız?
3. Göçten önce yaşanılan yerdeki ağbağlar	Göç ettiğiniz yerdeki yardımlaşma nasıldı; dernek üyeliğiniz var mıydı?
4. Göç edilen yerin özellikleri	Türkiye’de göç ettiğiniz yeri nasıl tanımlarsınız?
5. Göç edilen yerdeki halkın tutumu	Türkiye’de göç ettiğiniz yerdeki halkın size karşı tutumu nasıl?
6. Göç edilen yerdeki diğer sığınmacıların tutumu	Türkiye’de göç ettiğiniz yerde diğer sığınmacılarla iletişiminiz nasıldır?
7. Göç edilen yer ile ilgili beklentiler	Gelecekte ne yapmayı planlıyorsunuz; Türkiye’de kalmak istiyor musunuz?
8. Dayanışma, iş birliği düzeyi	Türkiye’de diğer sığınmacılarla nasıl iletişim kuruyorsunuz?
9. Güven düzeyi	Türkiye’de diğer sığınmacılara mı, Türk halkına mı güvenirsiniz?

Çalışmada görüşülen Suriyeli sığınmacılar ile öncelikle bir ön görüşme gerçekleştirilmiş, konu hakkında bilgi verilmiş ardından belirlenen gün ve saatte derinlemesine görüşmeler birebir gerçekleştirilmiştir. Çalışmada, görüşme yapılan sığınmacıların isimleri kullanılmamış 1 ile 5 arasındaki rakamlar (S1-S5) vasıtasıyla Tablo 1’de yer alan kategoriler ve sorular kendilerine yöneltilmiş ve elde edilen bulgular aşağıda aktarılmıştır.

S1 ile Gerçekleştirilen Derinlemesine Görüşme:

S1 19 yaşında bir kadın sığınmacıdır. Hatay'ın Reyhanlı ilçesine göç eden ailesiyle birlikte yaşarken, üniversite öğrenimini sürdürmek için Osmaniye iline gelmiş ve burada bir öğrenci evinde kalmaya başlamıştır. Osmaniye'ye gelmeden önce, Hatay'da bir eğitim merkezinde, geceleri Arapça dersi verdiğini belirten S1, 2. kategoride yer alan “göçten önce yaşanılan yerin özellikleri” ifadesine uygun olarak, “göç ettiğiniz şehri anlatır mısınız?” sorusuna, 4 yıl önce Halep'ten geldiklerini söyleyerek cevap vermeye başlamıştır. Halep'i eski-tarihi ancak bir o kadar da gelişmiş bir şehir olarak hatırladığını söyleyen S1, şehrin içinde meşhur bir kale olduğunu ve Halep'in farklı kültürlerden insanların bir arada yaşadığı, barış ortamına sahip bir şehir olduğunu belirtmiştir.

S1, kategori 3'te yer alan ve göç edilen yerdeki ağbağları öğrenmeye yönelik soruya ise “Halep'te arkadaşlarım vardı. Okul çıkışında gider bir yerlerde oturur sohbet ederdik. Herkes birbiriyle konuşur ve görüşürdü. Okulda matematik ve satranç kulüplerine üyeydim. Satranç kulübünü kendim kurmuştum. Akrabalarım da oldukça sık görüşürdük. Halen halalarım ve amcam Halep'te” şeklinde cevap vermiştir.

S1, göç ettikleri yerin yani Hatay'ın özelliklerini aktarırken, “yabancılık çekmiyoruz çünkü çok Suriyeli var” ifadelerini kullanmıştır. Özellikle Reyhanlı'nın kendi evlerini aratmadığını, Türk komşuların da çok iyi olduğunu belirtmiştir. Kategori 5'te yer alan ve göç edilen yerdeki halkın tutumunu değerlendirmeyi amaçlayan soruya “Reyhanlı'da çoğunluk Suriyeli ancak Türk komşularımız da var ve onlarla aile gibiyiz. Çevremden bazı Suriyeli ailelerden olumsuz davranışlarla karşılaşanlar olduğunu duydum ancak ben ya da ailem böyle bir olumsuzlukla karşılaşmadık. Üniversitede de özellikle hocalarım bize her türlü konuda destek oluyor” ifadelerini kullanarak cevap vermiştir.

Kategori 6'da yer alan göç edilen yerdeki diğer sığınmacılarla ilişkilerini değerlendirmek isteyen sorulara S1, genel olarak “Bir ortamda birbirimizle olunca kendimi güvende hissediyorum. Diğer Suriyeliler ile olmak bana huzur veriyor. Üniversitede de Suriyeli öğrenciler tarafından kurulan bir sosyal kulübe üye oldum” şeklinde cevap vermiştir. S1, Suriye'de savaş sonra erdiği zaman, Türkiye'de tamamlayacağı üniversite öğrenimi sayesinde ülkesine dönüp, Suriye için çalışacağını vurgulamış, Suriyeli sığınmacılar arasında dayanışma ve iş birliği düzeyinin yüksek olduğunu belirtmiştir. Türkiye'de yaşadığı yerlerde de güvenli ortamlarda olduklarını düşündüğünü belirtmiştir.

S2 ile Gerçekleştirilen Derinlemesine Görüşme:

S2 19 yaşında erkek sığınmacıdır. Ağabeyinin Suriye'deki savaşta şehit olduğunu belirten S2, ailesini de şu anda sadece babasının çalıştığını (Tarih öğretmeni), yazın kendisinin de Kayseri'de bir fabrikada çalışarak ailesine destek olduğunu belirtmiştir. S2 ailesinin Hatay-Reyhanlı'ya göç ettiğini, kendisinin ise Osmaniye'de bir öğrenci evinde kaldığını belirtmiştir.

Ailesiyle birlikte İdlib'ten geldiklerini belirten S2, İdlib'i savaştan önce oldukça sakin, doğal güzelliklere sahip bir şehir olarak tanımlamıştır. İdlib'te insanların tarımla uğraştıklarını, kendilerinin okul çıkışında arkadaşları ile vakit geçirdiklerini, satranç kursuna gittiklerini ve huzurlu bir ortamda yaşadıklarını belirtmiştir.

Kategori 3'te yer alan göçten önce yaşanılan yerdeki ağbağların değerlendirmesine yönelik sorulara S2, ailesinden halen bazı üyelerin İdlib'te bulunduğunu, bağlarının hiç kopmadığını vurgulayarak, savaş öncesindeki huzura örnek olarak komşuluk ilişkilerine duyduğu özlemi anlatmıştır. Kategori 4'te yer alan ve göç edilen yerin özelliklerini değerlendirmeyi amaçlayan sorulara S2, “Reyhanlı oldukça ucuz bir yer ve herkes Arapça konuşuyor. Suriye'ye de çok yakın. Lise öğrenimimi orada tamamladım. Reyhanlı'da evimizde gibiyiz” ifadelerini kullanarak cevap vermiştir.

Reyhanlı'da yaşayan halkın tutumunu değerlendirmeyi amaçlamak için sorulan ve Kategori 5'te yer alan sorulara S2, “Reyhanlı halkı bize karşı çok sıcak davrandı. İhtiyacımız olduğu zaman yanımızda oldular. Benim Reyhanlı'da Türk arkadaşlarım da var” ifadelerini kullanarak cevap vermiştir. Diğer sığınmacıların tutumu ile ilgili olarak da “Bizim ortak bir acımız var. İhtiyacımız olduğunda birbirimizle iletişim kuruyor ve sorun varsa çözüm bulmaya çalışıyoruz. Örneğin benim Suriyeli arkadaşım, ben üniversiteye gelmeden önce evimi tuttu; bana yardım etti” demiştir.

Kategori 7’de yer alan ve göç edilen yerle ilgili beklentileri öğrenmeyi amaçlayan sorular karşısında S2, “Benim Türkiye ile ilgili herhangi bir beklentim yok. Savaş bittiğinde ülkeme dönmek ve orada hizmet etmek istiyorum” ifadelerini kullanmıştır.

S3 ile Gerçekleştirilen Derinlemesine Görüşme:

Aile üyeleri çalışmayan S3, 19 yaşında ve kadın bir sığınmacıdır. Kısa süre kendisinin çalıştığını belirten S3, ailesi ile birlikte savaş sonrası Suriye’den Kahramanmaraş’a göç ettiklerini belirtmiştir.

Kategori 2 altında yer alan ve göçten önce yaşanılan yerin özelliklerini değerlendirmek isteyen sorulara S3, “Hasaka’dan 3 yıl önce geldik. Hasaka oldukça küçük ve eski bir yerleşim yeri idi. İnsanlar tarımla uğraşırlardı. Burada farklı dinlere mensup insanlar bir arada yaşardı ve hiç sorun olmazdı” şeklinde cevap vermiştir. S3, akrabalarının halen Hasaka’da olduğunu, savaştan önce burada yaşayan insanlarla bir arada farklı bağlara sahip olduklarını belirtmiştir.

S3, Suriye’deki savaş sonrasında ailesiyle birlikte önce Gaziantep’e, ardından da Kahramanmaraş’a göç ettiklerini belirtmiştir. Gaziantep’in oldukça gelişmiş bir şehir olduğunu vurgulayan S3, “Buralarda çok fazla Suriyeli var. Kendimizi yabancı bir ortamda gibi hissetmiyoruz” ifadelerini kullanmıştır. Kategori 5 altında yer alan ve göç edilen yerdeki halkın tutumuna ilişkin bilgileri edinmeyi amaçlayan sorulara S3, “Kahramanmaraş’tan önce yaşadığımız Gaziantep’te halk iyiydi. Komşularımıza gider gelirdik. Ancak benim Türk arkadaşım yok. Kahramanmaraş’ta Suriye’den gelen tanıdıklarımızla ilişkilerimizi sürdürüyoruz, onlarla yardımlaşıyoruz” şeklinde cevap vermiştir.

S3, görüşmenin sonunda, göç edilen yerle ilgili beklentilerine ilişkin sorulara, üniversiteden mezun olduktan sonra Türkiye’de çalışmak istediğini belirterek cevap vermiş, savaş biterse ülkesine dönebileceğini belirtmiştir. Güven düzeyinin ölçülmek istediği Kategori 9 altında yer alan sorulara S3, “Herkes her yerde aynı değildir; güven her ortamda değişir. Suriye’de de güvenemeyeceğiniz insanlar vardı; Türkiye’de de vardır” şeklinde cevap vermiştir.

S4 ile Gerçekleştirilen Derinlemesine Görüşme:

20 yaşındaki kadın sığınmacı S4’ün babası ticaret ile uğraşırken, annesi öğretmenlik yapmaktadır. Ailesiyle birlikte İdlib’ten, Antakya’ya göç ettiklerini belirten S4, İdlib’i anlatırken, “İdlib doğal bir yerdi. İyi kalpli insanlar vardı. Tarımla uğraşırlardı. Zeytin ağaçları vardı. Üniversite de vardı. Biz 4 odalı bir apartman dairesinde kalıyorduk” ifadelerini kullanmıştır.

S4 göç edilen yerin özelliklerine ilişkin verdiği bilgilerde, Antakya’da yaşayacakları mahalleyi seçerken daha çok Suriye vatandaşlarının bulunduğu yerleri tercih ettiklerini söylemiş, şu an oturdukları apartmanda oturanların da büyük oranda Suriye vatandaşlarının bulunduğunu söylemiştir.

S4, Kategori 3 altındaki göçten önce yaşanılan yerdeki ağbağların değerlendirilmesine ilişkin sorulara, “İdlib’te akrabalarımızla ilişkilerimiz vardı. Herhangi bir dernek yoktu. Orada hayat oldukça ucuzdu. Yardımlaşmayı da yine akrabalarımız arasında yapardık” ifadelerini kullanarak cevap vermiştir. S4’ün göç edilen yerdeki halkın tutumu ile ilgili ifadeleri dikkat çekicidir. Buna göre S4 “Türkiye’de yaşadığımız yerlerde daha çok Suriyeliler ile arkadaş oluyoruz. Çünkü Türkler bize kötü davranabiliyor. ‘Biz çok kibarız’ diye ayırım yapabiliyorlar. Oysa Suriye’den gelenlerin tutumu çok farklı, herkese birbirine yardım ediyor” ifadelerini kullanarak, göç ettikleri yerde halkın tutumunu özetlemiştir.

S4, güven düzeyinin tespitine yönelik sorulara, sadece ailesine ve Suriye’den göç edenlere güvendiğini vurgulayarak cevap vermiştir. Bazı insanların davranışlarından rahatsızlık duyabildiklerini de belirten S4, “Ayrıca hayat daha ucuz olsa iyi olurdu” ifadesini de kullanmıştır.

S5 ile Gerçekleştirilen Derinlemesine Görüşme:

Türkiye’ye Lazkiye’den göç eden 19 yaşındaki kadın sığınmacı S5, Lazkiye’yi anlatırken, “Savaştan önce yaşadığımız Lazkiye’de Araplar vardı, Ermeniler ve Türkmenler de vardı. Herkes çok çalışırdı. Deniz vardı. İnsanlar ticaretle uğraşıyordu” ifadelerini kullanmıştır.

S5 daha önce yaşadığı ve göç ettiği yerde, okulunda öğrenci kulüpleri olduğunu belirtmiş ancak kendisinin herhangi bir sosyal faaliyete katılmadığını söylemiştir. Akrabalık bağlarının oldukça kuvvetli olduğunu belirttiği Lazkiye’de akrabaların aynı mahallede birlikte oturduklarını aktarmıştır. Arkadaş ve akraba grupları ile bağlarının kuvvetli olduğunu belirten S5, “Orada çoğunluk Arap’tı. Ancak biz o

zamanlar böyle bir ayrımı bilmiyorduk. Savaşın sonra böyle bir ayrım yapılmaya başladı. Örneğin Türkçe bilen arkadaşlarımız bizim için sadece güzel Türkçe konuşan arkadaşlardı. Onlar Türkmen'dir diye hiç düşünmedik" şeklindeki ifadeleriyle, savaşın ardından Suriye'deki toplumsal ayrıştırmaya ilişkin önemli bilgileri aktarmıştır.

S5, Antakya'ya göç ettiklerini, burada çok fazla Suriyeli olduğunu ancak bu insanların dışlandığını belirttiği görüşünde, şu an Antakya'da yaşadıkları yeri tercih ederken Suriye'den göç edenlerin bulunduğu bir mahalle olmasına dikkat ettiklerini belirtmiştir.

Antakya'da halkın bazen Suriyeli oldukları için kendilerine önyargı ile yaklaştığını belirten S5, "Aynı kültür, aynı dil ve aynı kaderi paylaştığımız insanlarla daha yakınız. Burada akrabalarımız yok. Bu sebeple Suriye'den göç ile gelenlerle daha yakınız" ifadeleri ile göç edilen yerdeki diğer sığınmacıların tutumlarına ilişkin görüşünü paylaşmıştır.

Türkiye'de Suriyeliler tarafından kurulan dernekler hakkında bilgi aktaran S5, bu dernekler aracılığıyla diğer sığınmacılarla kurdukları bağların kuvvetlendiğini belirtmiş, "Antakya'da yetimlerle ilgili dernekler kuruldu. Ana okulları var burada çocuklara İngilizce ve Türkçe öğretiliyor. Engelliler için de dernekler kuruldu" ifadelerini kullanmıştır.

S5, Kategori 7'de yer alan ve göç edilen yer ile ilgili beklentilerine yönelik sorulara, "Eğitim konusunda çalışmalar yapılıns istiyoruz. Bu bizim için çok önemli, Her gün bir karar çıkıyor. Ne yapacağımızı bilmiyoruz. Eğitim konusunda çalışmalar yapılıns istiyoruz" şeklinde cevap vermiştir.

Son olarak S5, güven düzeyinin değerlendirilmesine ilişkin Kategori 9'da yöneltilen sorulara, kimseye güvenmediklerini, Suriyeliler arasında da giderek hemşerilik duygusunun azaldığını, kim iyi ise ona güvendiklerini belirterek cevap vermiştir.

SONUÇ

Sosyal sermaye konusu güven kavramı ile birlikte değerlendirildiğinde aile ilişkileri, akrabalık ilişkileri ve sosyal örgütler sosyal sermayenin oluşum sürecinde etkilidir. Ağbağ kavramı da sosyal sermayenin karşılıklı ilişkiler ağını açıklamada kullanılmaktadır. Bu açıdan çalışmada güven ve iş birliği göstergelerinde ağbağların etkisi ortaya konmaya çalışılmıştır.

Suriyeli sığınmacılarla yapılan derinlemesine görüşmede sığınmacıların güven ve iş birliği sağlamalarında ağbağların genel olarak etkili olduğunu söyleyebiliriz. Ancak bunun hem ağbağların örgüt yapısına hem de göç ettikleri yer ve göç edilen yer açısından çift taraflı bir etkisi vardır.

Güven konusunda örgütlü olmayan ağbağlara güvenin daha fazla olduğu, yapılan görüşmelerden ortaya çıkan sonuçlardan biridir. Sığınmacıların, sosyal ve ekonomik faaliyetlerin gerçekleştirilmesinde Türkiye'de örgütlenme yoluna gittikleri görülmektedir. Ancak güven unsuru konusunda akrabalık ilişkileri ağır basmakla birlikte Türkiye vatandaşları ve Suriye vatandaşları arasında bir kıyaslama yapıldığında sığınmacıların genel olarak güvensizlik havası içinde oldukları görülmektedir. Bu durum ise iç savaş koşullarının yarattığı olumsuz etkiden kaynaklanmaktadır. İç savaş koşulları güven ilişkisinde özellikle hemşerilik ilişkisini zayıflattığı ortaya çıkan önemli sonuçlardan biridir. Savaşın önce Türkmen, Arap, vb ayrımları bilmediklerini ifade etmelerinden sığınmacıların ayrışmanın savaş sonrasında olduğunu, bu nedenle insan unsuruna artık güven kalmadığını belirtmeleri önemli bir detay olarak vurgulanabilir.

Bir diğer etki ise derinlemesine görüşme yapılan sığınmacıların göç edilen ve göç ettikleri yerlerdeki güven ilişkileridir. Genel olarak savaşın önce yaşanılan yerde akrabalık ilişkilerinin güçlü olduğu vurgulanmıştır. Daha önce yaşadıkları yerlerde akrabalarına yakın yerlerde yaşadıklarını vurgulamaları güven ilişkisinde akraba yani kan bağına verdikleri önemi yansıtmaktadır.

Güven ile birlikte fiziki ve sosyal sermaye kazanımlarının da akrabalar aracılığı ile sağlandığı tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra sığınmacılar, sosyal ilişkilerde akrabalık bağına da belirtmekle birlikte arkadaş çevresini de bu ilişkilerin içine dahil etmektedirler. Sığınmacılar bu bağdaki aracı, okul olarak tanımlamaktadır.

Sığınmacıların göçten sonra yaşadıkları bölgede diğer sığınmacılarla birlikte yaşamaları da güven konusunda hemşerilik unsurunu vurgulayan bir diğer tespittir. Ayrıca sermaye oluşturmada göçten sonra

sığınmacılar ile ilgili olarak kurulan derneklerde sığınmacıların yer aldıkları ve bu dernekler aracılığı ile iş birliği ve dayanışma sağladıkları görülmektedir.

Savaşın sona ermesi halinde ülkelerine dönmek istediklerini belirten sığınmacılar, her ne kadar göç edilen bölgede örgütlenmelerini sağlasalar da güven konusunda bu örgütlerden ziyade akrabalık bağına daha çok önem verdikleri, görüşmede ortaya çıkan tespitler arasındadır.

Sığınmacıların göç edilen yerdeki yerel halk ile ilişkilerinin iyi olduğu bir diğer tespittir. Ancak bu durum daha zayıf sosyal ilişkilerde görülmektedir. Güven gibi güçlü ilişkiler daha çok akrabalık ilişkilerinde rastlanmaktadır. Bu tespiti göç edilen yerden beklentilerin olmaması yönündeki cevaplar neticesinde ortaya koymak mümkündür.

Çalışmada genel olarak sığınmacıların güvenlik ihtiyacında akrabalık ağbağlarının güçlü olduğu sonucuna varılabilir. Ayrıca çalışma, bu durumun tespitine yönelik farklı yöntemler kullanılarak daha derin bir çalışmanın yapılması açısından örnek teşkil etmektedir.

KAYNAKÇA

- ALJAZEERA**, “Türkiye'deki Suriyeliler dernekleşiyor”, <http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/turkiyedeki-suriyeliler-dernekleşiyor>
- BASIN İLAN KURUMU**, <http://www.bik.gov.tr/hangi-ilde-ne-kadar-suriyeli-var-iste-il-il-liste/>
- BETİL, İ.** (2010). “Sivil toplum, sosyal sermaye, sosyal girişimcilik”, *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 5(1), 21-25.
- DEVAMOĞLU, S.** (2008). “Sosyal sermaye kuramı açısından Türkiye’de demokrasi kültürü üzerine bir değerlendirme”, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ERSELCAN, F.** (2009). “Disiplinlerarası ortak bir çalışma alanı olarak sosyal sermaye”, *CÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 35 (2), 248-256.
- GARİP F** (2008). “Social Capital and Migration: How Do Similar Resources Lead to Divergent Outcomes?. Demography [Internet]. 2008;45 (3) :591-617.
- GÖÇ İDARESİ GM** (2017). *2016 Türkiye Göç Raporu* http://www.goc.gov.tr/files/files/2016_yiik_goc_raporu_haziran.pdf , Erişim tarihi: 06.06.2017
- GÜÇTÜRK Y.** (2014). “Sürgün ile Savaş Arasında Suriyeli Mülteciler, Siyaset. Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı” <http://www.setav.org/5-soru-surgun-ile-savas-arasında-suriyeli-multeciler/>
- GÖZE, A.** (2015), Siyasal düşünceler ve yöntemler, Ankara: Beta Yayınları
- KARAGÜL, M., DüNDAR, S.** (2006). “Sosyal sermaye ve belirleyicileri üzerine ampirik bir çalışma”, *Akdeniz İİBF Dergisi*, 12, 61-78.
- KARAGÜL, M., Masca, M.** (2005). “Sosyal sermaye üzerine bir inceleme”, *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1, 37-52.
- MASLOW A. H.** (1943). A Theory of Human Motivation, Originally Published in Psychological Review, 50, 370-396.
- ORSAM** (2015). Suriyeli sığınmacıların Türkiye’ye Etkileri. Rapor No: 195, Ocak 2015.
- Geçici Korumamız Altındaki Suriyeliler http://www.goc.gov.tr/icerik3/gecici-korumamiz-altındaki-suriyeliler_409_558_560
- ÖKSÜZLER, O.** (2006). “Sosyal sermaye, güven ve belirleyicileri: Bir panel analizi”, *Akdeniz İİBF Dergisi*, 12, 108-129.
- ÖZCAN, Burcu** (2011). Sosyal Sermaye ve Ekonomik Kalkınma, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- ÖZTAŞ, N.**, (2007) Sosyal Sermayenin Ağbağ Kuram(lar)ı, Dayanışmacı ve Aracı Sosyal Sermaye, Amme İdaresi Dergisi C. 40, s.3, p.79-98.
- ÖZTOPÇU, A.** (2015). “Sosyal sermayenin bireylerin istihdamı üzerindeki etkisi”, *1. Uluslararası Uygulamalı Bilimler Kongresi Bildiriler Kitabı*, 23-24 Ekim 2015, 285-291.
- ŞAN, M.K., Şimşek, R.** (2011). “Sosyal sermaye kavramının tarihsel sosyolojik arka planı”, *Akademik İncelemeler Dergisi*, 6 (1), 89-110.
- TEKİN, H.H.**, (2006). “Nitel araştırma yönteminin bir veri toplama tekniği olarak derinlemesine görüşme”, *Sosyoloji Dergisi*, 3 (13), 101-116.
- YAMAN, A.** (2016). “Suriyeli sosyal sermayenin inşası ve yeniden üretim sürecinin sivil toplum ve ekonomik hayat alanlarında incelenmesi”, *Göç Araştırmaları Dergisi*, 2 (3), 94-127.